

Az átalakítás elve

– a transzformációk elmélete –

Legszívesebben a transzformációk irányában tájékozodom. A művészet és a tudomány egységének híveként előnyben részesítem a szintetikus intelligencia jegyében álló, világosan megmutatkozó értelmet, a felvilágosítást és a szabad információáramlást, amelyek távol vannak minden szubjektívizmustól és irracionalizmustól.

Gondolatainkat nyelvi úton jelenítjük meg. A vizualitás mint képi nyelv, maga is a nyelvek általános rendszerében egyszerre tudomány és művészet. Az artikuláció általános feltételeit vizsgálom, a vizualításra jellemző nyelvi mechanizmusokat – így kívánom világossá tenni a képi nyelv racionális hátterét.

Általában bírálom a vizuális jelenségeket szemléletes úton kezelő módszereket. A racionális irányzatok a XX.század tizes éveitől geometriai úton igyekeztek meghaladni e módszereket. Következőképpen jártak el:

1. szabad, nemstrukturált síkon (vagy térben) mértani felosztásokat és alakzatokat szerkesztettek,
2. síkban elhelyezkedő raszteren (vagy rasztertérben) raszteregységeket alakzatokká állítottak össze.

A racionális-vizuális gondolkodásnak ezt a klasszikus válfaját elméletileg két tanulmányban alapozták meg:

1. Beöthy István: Arany sor, 1919., Budapest
2. Kazimir Malevics: Az additív elem elmélete, 1926., Moszkva

Még a konceptuális művészetet is beleértve, e két tanulmányban megfogalmazott gondolatok képezték az érvényes elméleti alapokat, ezek tartalmazták mindazt, amit azután nemzedékeken keresztül dolgoztak ki, és különféleképpen hangsúlyoztak.

A transzformációk elméletével és az 1968 óta keletkezett munkáimmal megkérdőjeleztem ezt a klasszikus alapfelfogást. Világossá vált előttem, hogy a vizuális jelenségek és nyelvek szabályozása semmiképpen sem a jelenségek, hanem a struktúrák szintjén történik.

Amit látunk, az nem látható elemekből van összetéve, amit gondolunk, az nem gondolatokból van összetéve, hanem nyelvtani szintézis eredménye. Minden nyelvi viszonyulás érzéki a 'szállítóeszközök' tekintetében, szabályai ellenben nem érzékiek, hanem strukturálisak. A képi formát meghatározó paraméterek, azaz a kép információs struktúrája nem látható, hanem valamely információs struktúrából eredő forma válik láthatóvá. Az információ formációvá, formává szervezi az anyagot. A struktúra a vizuális szint mögött marad (tehát szubvizuális) – a forma: a látható végeredmény. A végeredmény ezért nem szabályozható, az információ ellenben szabályozható, és strukturális jellegénél fogva ésszerűen kezelhető, logikai érvényessége pontosan ellenőrizhető.

Azért bírálom a szemléletes eljárást alkalmazó geometriai módszert, mert csupán a szemléletes kombinatorika keretein belül mozog. Mivel geometriailag nem szabályozhatunk, azt sem tudhatjuk, hogy milyen jelentés-összefüggések állnak fenn a különböző geometriai kijelentések között.

A kijelentések olyan képnyelvi artikulációk, melyek szabályozása a struktúrák nyelv mögötti rétegében megy végbe. Mivel a struktúrákat is logikai szabályozók rendezik, azért a gondolkodás teljes egészében rendszerhez kötődik, pontosabban a rendszerré elegyített szerkezeti szabályozók felépítéséhez.

Így világossá válik, hogy bármilyen kijelentésre csak szabályozó rendszer révén tehetünk szert, és hogy a mindenkori kijelentésnek ez a vonatkoztatási rendszere. Ezt az alapelvet a vizualitás tekintetében eddig nem ismerték fel.

Mégis nyilvánvaló, hogy elsődlegesen és külön is létezik olyan vonatkoztatási rendszer amelyben kijelentéseket; létezik olyan nyelv amelyen közléseket; létezik olyan hely ahol struktúrákat, formákat artikulálhatunk.

Tehát világosan elkülöníthetjük egymástól a vonatkoztatási rendszereket és a vonatkoztatási rendszerekben belül megjeleníthető formákat. A megjelenő kép a vonatkoztatási rendszertől függ.

Valamely vonatkoztatási rendszer alkatának jellegét (konstitúcióját) az határozza meg, hogy mely összetevő (konstituáns) milyen variábilis számértékkel, milyen funkcionális összefüggésekben elegyíthető.

Az adatok (paraméterek) így keletkezett összefüggését (struktúráját) adathelyzetnek nevezem. Az adathelyzetből következik, hogy az adatok egymással kölcsönhatásokba (interakciókba) kerülnek. Táblázatos felsorolásuk pedig tényleges rendjüket mutatja.

Az adatok a hely struktúráira (struktémák) és a jelölést képviselő érzéki elemek (kromémák) metrikus fokozataira vonatkoznak. Aktualizálásukból, ill. szintézisükből keletkeznek a vizuálisan érzékelhető perceptémák.

A szintetikus elegyítés lehetővé teszi, hogy vonatkoztatási rendszereket, tehát különböző alkati tulajdonságokkal rendelkező nyelvtanokat hozzak létre. Létrehozásuk mindig szabályos. Az összetevők, a funkcionális meghatározások és a variálható számtartományok mindazonáltal tetszőlegesek, azaz a mindenkori szándék szerint választhatók. Másfelől – és ez a döntő szempont – a szintetikus meghatározás, valamint a digitális adatokba foglalt tetszőleges alkotóelemekkel történő generálás révén a szintaktikai struktúrák lépésről lépésre átalakíthatók egymásba, vagyis transzformálhatók.

A finomított átmenetekbe foglalt struktúrákat transzformációs elvű struktúráknak tekinthetjük. Ezek az összefüggések ésszerű rendet teremtenek tudatunk értelmi úton megismerő, intelligibilis rétegében. Transzformálhatóságuk révén valamennyi struktúra rokonságban van egymással, még akkor is, ha rokonságuk csak nagy kerülőkön és elágazásokon kapcsolódva érvényesül. E rokonságokat transzformációs elvűnek, alapjaik kifejtését pedig a transzformációk elméletének nevezem.

A transzformációs elvű rokonságok készítettek arra, hogy munkák csoportjain dolgozzam. Az adathelyzeteket szabályszerűségük szerint algoritmikusan tagolt csoportokba rendezem. Mivel csak szemlélni tudunk valamely artikulációt, de jelentést meghatározó vonatkoztatási rendszer híján értelmezni nem tudjuk: koordináták formájában határozom meg a rendszert. A vonatkoztatási rend-

szernek egy adott artikulációs mezővel kapcsolatos összetételét mint információs struktúrát az adatok határozzák meg. Ezek vizuális eredményét adatmezőnek nevezem.

Csak akkor tisztázódik számunkra a vizualitás valódi jellege, ha különválasztjuk a vizualitás logikusságát a vizuális artikuláció lélektanától. Ha megértjük, hogy a vizualitás logikussága mint strukturáló eljárás milyen működési módok szerint viszonyul bizonyos transzformációs elvű nyelvtanokhoz, akkor tudjuk megkülönböztetni azt az artikuláló művész pszichológiájától, szubjektivitásától.

Ha a szemléletes geometrikus módszerről radikálisan áttérünk a nemszemléletes transzformációs rendszerekre, úgy a vizuális struktúrák szintetizálhatóságának ellentmondásmentes elméletéhez jutunk. A tisztán tárgyilagos gondolkodás működési mechanizmusainak tudatosításával értelmi összefüggéseket tudunk kialakítani, és ezeket kapcsolatba hozhatjuk más értelmi összefüggésekkel.

A tárgyilagos gondolkodás feltétele annak, hogy az értelmi összefüggések ne legyenek valamely véleménnyel összetéveszthetők, hogy azok érvényessége ellenőrizhető legyen. Mivel az értelmi összefüggéseket nem statikusan elszigetelt formáknak, hanem lehetséges átmenetekhez tartozó struktúráknak kell tekintenünk, így jellegüknél fogva transzformációs elvűek.

A transzformációs elv szerinti gondolkodás helyesebb látáshoz vezet!

Köln, 1977. február 6.

in: K. A. 60 kétdimenziós vonatkoztatási rendszer 1973–76 → 1992 → Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest 1992., katalógus. Német nyelvű közlés: visuell, transformationell – documenta 6, Kassel 1977., festészeti katalógus, és in: Karl Ruhrberg: Zeitzeichen – Stationen Bildender Kunst in Nordrhein–Westfalen, Landesregierung Nordrhein–Westfalen Düsseldorf, DuMont Buchverlag, Köln, 1989., könyv. Angol nyelvű közlés: A. K. Visual, Transformational – Collegium Budapest / Institute for Advanced Study 1994, 12 Systems of Reference + 3 Metalines, 3-1980–88 (1994) →, Budapest, katalógus